

דף מקורות (15) תערובות (א) יסודות (משפטים, תשפ"ג)

א. יסודות דיני ביטול

א. שולחן ערוך יורה דעה צח, א
איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו נכרי, אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר. והוא שלא יהא סופו להשביח. וצריך שלא ידע שסומכין עליו. ואם אין שם עובד כוכבים לטועמו, משערין בס'. וכן אם הוא מין במינו, כיון דליכא למיקם אטעמא, משערים בס'.
(ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עו"ג, ומשערין הכל בס') (באגור ותשובת מהר"מ פדואה סימן ע"ט ושאר אחרונים).

ב. שולחן ערוך יורה דעה קט, א
... וכל זה כשנתערב במינו, אבל שלא במינו ואינו מכירו, אפילו יבש ביבש צריך ששים (טור בשם בעל התרומה ועוד הרבה פוסקים). ואין חילוק בכל זה בין אם האיסור מדרבנן או מדאורייתא (בית יוסף בשם הפוסקים דלא כהגהת ש"ד). וע"ל סימן קכ"ב אם נתערבו כלים ביחד.

ג. בבלי מנחות כב ע"א
ולקח מדם הפר ומדם השעיר - הדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר, רבנן סברי: מכאן לעולין שאין מבטלין זה את זה, ורבי יהודה סבר: מכאן למין במינו שאינו בטל.

ד. בית יוסף יורה דעה סימן צח אות ב ד"ה בין אם
... ורש"י פירש דמין במינו לא בטיל כלל אפילו באלף ומין בשאינו מינו אינו אלא דרבנן. בפרק כל הבשר (קט). בסוף שמעתתא דטיפת חלב שנפלה לתוך חתיכה פסק רש"י (ד"ה ותו לא מיד) דהלכה כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל והביא ראיות לדבריו והתוס' בפרק גיד הנשה (צו). ד"ה אמר רבא) סתרו דבריו והעלו דלית הלכתא כר' יהודה וכן פסק שם הר"ן (לד ריש ע"ב) ובפרק בתרא דע"ז (עג): גרסינן רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה במין במינהו שלא במינן בנותן טעם ורבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך ופסק הרא"ש (ע"ז פ"ה סי' כט) כר' יוחנן וריש לקיש ואף על פי שהר"ף (ע"ז לו): פסק כרב ושמואל כבר כתבו הרא"ש (שם בסוף הסימן) והר"ן (שם סוד"ה חוץ מטבל) שחזר בו וצויה לתקן דהלכה כר' יוחנן וריש לקיש וכן פסק הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות (ה"ו) וכתבתי לשונו בסימן זה וכן פסק הרשב"א בת"ה (בי"ד ש"א טז). וכתב הריב"ש בתשובה סימן (תמ"ט) [שמ"ט] שכך הסכימו כל האחרונים וכתב הר"ן בפרק גיד הנשה (לה: סוף דיבור ראשון) מין במינו אפילו נתערב גופו מדאורייתא ברובא בטיל וכדאמר רבא בפרק התערובת (זבחים עט). אמור רבנן ברובא ופרישנא התם במינו ברובא והני מילי מדאורייתא אבל מדרבנן בין שנתערב גופו ונבלל בין שאין שם אלא פליטתו בששים כדאמרין לעיל (בפירקין צו): מין במינו אי נמי מין בשאינו מינו בששים מיהו כי בעינן ששים במין במינו הני מילי בדברים הנבללים אבל יבש ביבש אפילו מדרבנן חד בתרי בטיל עכ"ל:

ה. שולחן ערוך יורה דעה קט, א
חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות מין במינו יבש ביבש, (דהיינו שאין נבלל, והאיסור עומד בעצמו אלא שנתערב ואינו מכירו) חד בתרי, בטיל, ומותר לאכלן אדם אחד, כל אחת בפני עצמה. אבל לא יאכל שלשתם יחד. ויש מי שאוסר לאכלם אדם אחד, אפילו זה אחר זה. הגה: וכן יש לנהוג לכתחלה. ויש מחמירין להשליך אחד או ליתן לא"י (הגהות ש"ד בשם מוהר"ם ורש"י בע"ז דף ע"ד ע"א). ואינו אלא חומרא בעלמא...

ו. פניני הלכה כשרות לד, א-ב
כדי שהאיסור ייתן טעם בהיתר צריכים להתקיים שני תנאים: האחד, שהתערובת תהיה 'מין בשאינו מינו', כלומר, שטעם האיסור שונה מטעם ההיתר, ולכן הוא יכול להיות מורגש בו. השני, שהתערובת תהיה 'לח בלח', שאז טעם האיסור מתמזג בתערובת. לדוגמא: כאשר חלב מתערב במרק בשרי, טעמו מתפשט במרק. וכן כאשר חתיכת בשר טרף מתבשלת עם ירקות, טעם הטרף מתערב בירקות.

אבל אם אחד משני התנאים אינו מתקיים, למרות שהאיסור וההיתר מעורבים, אין טעם האיסור מתפשט לתוך המאכל המותר. למשל, אם התערבה חתיכת בשר אסורה בשתי חתיכות בשר מותרות שטעמן שונה, אף שזו תערובת 'מין בשאינו מינו', כיוון שהתערובת 'יבש ביבש', אין טעם האיסור עובר למאכלים המותרים, ולכן מדין התורה האיסור בטל ברוב. וכן כאשר התערב רוטב של בשר טריפה ברוטב של בשר כשר, אף שהתערובת 'לח בלח' והאיסור מתמזג בהיתר, כיוון שטעם האיסור כטעם ההיתר, אין הוא נותן בו טעם, ולכן מדין התורה האיסור בטל ברוב.

אלעזר גולדשטיין

אולם עשו חכמים סייג לתורה ותקנו, שגם כאשר רק אחד משני התנאים המאפשרים העברת טעמים מתקיים – או שזו תערובת 'לח בלח', או שזו תערובת 'מין בשאינו מינו' – האיסור אינו בטל ברוב אלא צריך פי שישים כדי לבטלו (רשב"א ורא"ש). עוד מגמה חשובה היתה לחכמים בתקנתם, להשוות את השיעורים, שדין אחד של ביטול בשישים יהיה לכל התערובות שדומות לתערובת שהאיסור יכול לתת בה טעם (ר"ן). ולכן גם כאשר יסוד האיסור מדברי חכמים, אין אומרים שאין צורך לעשות לו סייג, אלא צריך פי שישים כדי לבטלו, מפני שהשוו חכמים את שיעוריהם (ב"י ורמ"א קט, א).

...

כיוון ששני החילוקים משתלבים זה בזה, הרי שארבעה סוגי תערובות ישנם: א) 'מין בשאינו מינו' (לח בלח'. ב) 'מין בשאינו מינו' 'יבש ביבש'. ג) 'מין במינו' 'לח בלח'. ד) 'מין במינו' 'יבש ביבש'.

בשלושת הסוגים הראשונים צריך פי שישים כדי לבטל את האיסור. בראשון צריך פי שישים מעיקר הדין, מפני הטעם שהאיסור נותן בתערובת. בסוג השני והשלישי, מהתורה האיסור בטל ברוב וחכמים תקנו שלא יתבטל בפחות משישים. ורק בתערובת מהסוג הרביעי ('מין במינו' 'יבש ביבש'), הלכה למעשה שהאיסור בטל ברוב.

...

בפועל, ברוב המקרים של תערובת 'מין במינו' 'יבש ביבש', לכל הדעות הביטול הוא במאה, שכן כפי שעולה מהמשניות, התערובת השכיחה של 'מין במינו' 'יבש ביבש' היתה פירות תרומה שהתערבו בפירות חולין מפני שהם דומים לגמרי. והמקרה המצוי של 'מין במינו' 'יבש ביבש' שנחלקו לגביו אם בטל ברוב או בשישים, הוא בשר טרף שהתערב בבשר כשר, או חתיכת חלב בחתיכות שומן, ומקרים אלו פחות מצויים, מפני שאת החלקים האסורים שלא נועדו לאכילה נוהגים לזרוק או לפחות להפריד משאר המאכלים באופן גמור.

ב. לח בלח – טעם כעיקר מדאורייתא או מדרבנן

ז. בבלי מסכת פסחים דף מד ע"א-ע"ב

... לכדתניא: משרת – ליתן טעם כעיקר. שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין – חייב. מכאן אתה דן לכל התורה כולה: ומה נזיר שאין איסורו איסור עולם, ואין איסורו איסור הנאה, ויש היתר לאיסורו – עשה בו טעם כעיקר. כלאים, שאיסורו איסור עולם, ואיסורו איסור הנאה, ואין היתר לאיסורו – אינו דין שיעשה טעם כעיקר. והוא הדין לערלה בשתיים. הא מני – רבן היא, ורבי יוחנן דאמר כרבי עקיבא... ורבי עקיבא, טעם כעיקר מנא ליה? – יליף מבשר בחלב. לאו טעמא בעלמא הוא ואסור – הכא נמי, לא שנא. – ורבנן: מבשר בחלב לא גמרינן, דחידוש הוא... ורבי עקיבא נמי, בשר בחלב ודאי חידוש הוא! – אלא: יליף מגיעולי נכרים, גיעולי נכרים לאו טעמא בעלמא הוא – ואסור, הכא נמי – לא שנא. – ורבנן: גיעולי נכרים נמי חידוש הוא...

ח. בבלי חולין צח ע"ב

רבא אמר: לא נצרכא אלא לטעם כעיקר, דבקדשים אסור, קא משמע לן דהכא שרי.

ט. בית יוסף יורה דעה סימן צח אות ב ד"ה בין אם

וכתב רש"י עוד דמדקאמר רבא דבקדשים אסור משמע דלית ליה טעם כעיקר בחולין אלא מדרבנן וכדמפרש ואזיל דמדאורייתא ברובא בטיל והכי נמי שמעינן לר' יוחנן דאמר בפרק בתרא דע"ז (סז): כל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו והא דילפינן בפסחים (מד.) משרת ליתן טעם כעיקר ס"ל לאמוראי בתראי דאסמכתא בעלמא הוא ולא מילף הוא דהוי להו נזיר וגיעולי גוים שני כתובים הבאים כאחד אי נמי גיעולי גוים חידוש הוא כדאמרין התם ומשרת להיתר מצטרף לאיסור. והתוספות (צח: ד"ה רבא אמר) הקשו על דברי רש"י ולפיכך פירשו הם בענין אחר והאריכו הרבה בענין זה בפרק גיד הנשה (שם) ובפרק בתרא דע"ז (סז. ד"ה אר"י) והזכירו דברים אלו הרא"ש (פ"ז ס"י לא) והר"ן (לה:) והרשב"א בת"ה (ב"ד ש"א יא.). וז"ל הרא"ש בפרק גיד הנשה (שם) ופירש ר"ת דטעם כעיקר במין בשאינו מינו דאורייתא דכיון שנתן האיסור טעם בהיתר נהפך כולו להיות איסור ולוקין עליו בכזית כאילו היה כולו איסור. ... וכתב הרשב"א (תוה"א שם) שדעת הרמב"ן (חולין צח: ד"ה אלא לטעם כעיקר) כפרש"י וכן דעת הר"ן ז"ל (לה: סוף דיבור ראשון) והרשב"א כתב (תוה"א שם ע"ב) שהראב"ד סובר כר"ת דטעם כעיקר דאורייתא מין בשאינו מינו ושכן דעת הרב בעל הלכות (גדולות קלב ע"ג) ובסוף דבריו כתב לענין פסק הלכה אנו על מי נסמך בואו ונסמך על דברי ר"ת ור"י ז"ל ובעל ההלכות והראב"ד שרבים הם ואמרו להחמיר בשל תורה עכ"ל. ...

ג. ביטול בשישים ונתינת טעם

י. תלמוד בבלי מסכת חולין דף צז עמוד א

אמר רבא: מריש הוה קא קשיא לי הא דתניא, קדרה שבשל בה בשר – לא יבשל בה חלב, ואם בשל – בנותן טעם, תרומה – לא יבשל בה חולין, ואם בשל – בנותן טעם, בשלמא תרומה – טעים לה כהן,

אלא, בשר בחלב - מאן טעים ליה? השתא דאמר רבי יוחנן: סמכינן אקפילא ארמאה, הכא נמי - סמכינן אקפילא ארמאה.

דאמר רבא: אמור רבן: בטעמא, ואמור רבן: בקפילא, ואמור רבן: בששים; הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא - בטעמא, דאיסורא - בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא - בששים.

יא. שולחן ערוך יורה דעה צח, א

איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו נכרי, אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר. והוא שלא יהא סופו להשביח. **וצריך שלא ידע שסומכין עליו. ואם אין שם עובד כוכבים לטועמו, משערינן בס'.** וכן אם הוא מין במינו, כיון דליכא למיקם אטעמא, משערינן בס'. **(ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עו"ג, ומשערינן הכל בס') (באגור ותשובת מהר"ם פדואה סימן ע"ט ושאר אחרונים).**

יב. ש"ך על שולחן ערוך יורה דעה הלכות תערובות סימן צח סעיף א

ב יטעמנו עובד כוכבים כו'. וצריך שלא ידע שסומכין עליו בב"י פסק דאעבוד כוכבים דלאו קפילא (פי' נחתום אומן) סמכינן עליה במסיח לפי תומו דוקא ואקפילא סמכינן אפי' אינו מסיח לפי תומו דלא משקר שלא יפסיד אומנותו ונתבאר לך דכאן מייירי בעובד כוכבים שאינו קפילא ולכך צריך שלא ידע שסומכין עליו ומ"מ קשיא לי כיון דפסק בס"ב דמין בשאינו מינו אסור מדאורייתא כל שנותן טעם א"כ איך יהיה עובד כוכבים נאמן במסיח לפי תומו והלא ש"ס ערוכה היא בפי' הגזול בתרא (דף קי"ד) דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן באיסור תורה אלא בעדות אשה לבד ופסקוהו בה"ג והרי"ף והרא"ש שם וסמ"ג בסוף הלכות גרושין (סוף עשין נ') ואף על פי שמדברי הרמב"ם ושאר פוסקים משמע ג"כ דסמכינן אעבוד כוכבים דלאו קפילא במסל"ת מ"מ אפשר דסברי כרש"י וסייעתו דמין בשאינו מינו מן התורה בטל ברוב אבל על המחבר קשה... לכך נ"ל לחלק דדוקא היכא דליכא למיקם עלה דמילתא הוא דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן באיסור תורה אבל במין בשאינו מינו כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא להטעימו לקפילא סמכינן עליה וחלוק זה מוכח בריב"ש שם ע"ש וע' בסימן ט"ז סעיף י"א ובסימן ס"ט ס"י ובסימן קכ"ב ס"י"א ובסי"ס קל"ז ובמ"ש שם:

יג. פניני הלכה לד, ה

אמנם לרמב"ן, רשב"א, ר"ן, רא"ה וריטב"א, רק טעם מתבטל בפחות משישים עפ"י קפילא, כגון בשר טרף שנפל לתוך מרק ואח"כ הוצא ממנו, שהואיל ואין ממשות איסור במרק, אפשר לסמוך על קפילא, שאם אין שם טעם איסור - המרק מותר. אבל כאשר ממשות האיסור התערבה, אין האיסור בטל בפחות משישים.... ולרמב"ם, תוס', רא"ש, סמ"ג ומאירי, גם ממשות של איסור שאין פי שישים כנגדה, בטלה כאשר אין מרגישים בטעמה. וכיוון שהמחלוקת בדברי חכמים (מפני שכאשר טעם האיסור בטל, לכל הדעות אין בתערובת איסור תורה) הלכה כדעת המקילים. וכן נפסק בטור ושו"ע צח, א. אמנם בפועל נוהגים שלא לסמוך על גוי לבטל איסור בפחות משישים, כמבואר בהלכה הבאה, ורק בשעת הדחק סומכים על טעימת הגוי.

ד. המנהג

יד. פניני הלכה כשרות לד, ה

הורו מקצת הראשונים שלא לסמוך על טעימת גוי אלא שיהיו כל האיסורים בטלים בשישים. במשך השנים התפשט מנהג זה בכל הקהילות, עד שבדורות האחרונים, נוהגים כל ישראל לסמוך על הביטול בשישים ולא על טעימת גוי (רמ"א צח, א; כה"ח ב; יא). אמנם בשעת הדחק, כאשר גוי אמין אומר בוודאות גמורה שאין בתבשיל טעם איסור, אפשר להתיר את התבשיל.^[5]

[5]... כעין זה כתבו רדב"ז (מאכ"א טו, כט), וספר התרומה (סימן מח). עוד יתכן, שעם השנים נעשינו דקדקנים יותר, וטעימה אנושית שאינה מדויקת במדדים מוחלטים יוצרת ספקות בלבבות... ויתכן עוד, שבמשך הדורות החלו להשתמש יותר בתבלינים, ועל ידי כך גבר הקושי להבחין בין הטעמים, והתפשט המנהג שלא לסמוך על טעימת גוי. ועוד, שלמדנו בהערה הקודמת, שלדעת רבים מגדולי הראשונים, כאשר ממשות איסור התערבה בהיתר, אין סומכים על הטעם, אלא צריך שיהיה בהיתר פי שישים, ולרש"י גם טעם אינו בטל בפחות משישים. וכיוון שמצאו שבפועל קשה לסמוך על הטעימה, העדיפו לצאת ידי כל הפוסקים ולנהוג כמותם. וכ"כ רע"א צח, א; פמ"ג שפ"ד כט. אמנם נראה שבשעת הדחק אפשר לסמוך על טעימת גוי, ובתנאי שתשובתו תהיה וודאית. שכן למדנו שאין סומכים עליו מחשש שיסטה מהאמת ובמיוחד כאשר הטעם לא ברור, ואם יתרגלו לסמוך עליו, יתרגלו להיכנס לספקות. אבל כאשר סומכים עליו רק בשעת הדחק ורק לעיתים רחוקות ורק כשתשובתו וודאית - אין חשש (עי' שו"ת רמ"א נד; יבי"א ח, יו"ד י).

טו. ש"ך יורה דעה סימן צח ס"ק ה

ואין נוהגין עכשיו לסמוך אעבוד כוכבים כו'. מדלא קאמר ואין נוהגין עכשיו לסמוך אטעימה וקאמר ואין נוהגין עכשיו לסמוך אעבוד כוכבים משמע דוקא אעבוד כוכבים הוא דלא סמכינן

אלעזר גולדשטיין

משום דעובד כוכבים הוא אבל אטעימת ישראל סמכין במין בשאינו מינו דהתירא כגון תרומה שנפל לחולין דטעים לה כהן כדאי' בש"ס ופוסקים ואף שאין תרומה נוהג בזמנינו מ"מ נ"מ לענין האומר קונם בשר ויין שאני טועם ונפל לתבשיל שאסור לו בני"ט דסמכין אטעימת ישראל וכדלקמן סימן רי"ז ס"ק כ"ו א"י לענין טעימת בשר או חלב כמו גבי צנון וכה"ג וכמ"ש בסמוך וכ"פ הב"ח דבשאי"מ דהתירא יש לסמוך אישראל אפי' אינו אומן אפי' האידנא אפי' בנתערב גוף הדבר דודאי ישראל לא משקר וכן משמע לעיל ר"ס צ"ו צנון שחתכו בסכין של בשר וכמ"ש שם בס"ק ה' וכן משמע בתשובת הרב סימן נ"ד דקיי"ט ע"ג ודלא כהעט"ז שכי' ועכשיו אין נוהגין לסמוך אטעימת כהן ועובד כוכבים עכ"ל ואזיל לטעמיה שגם בסימן צ"ו לא הזכיר טעימת צנון כלל והא ליתא אלא בישראל מהני לעולם טעימה וכמ"ש :

טז. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צו סעיף א

צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונה, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה...

יז. ט"ז יורה דעה סימן צו ס"ק ב

(ב) או שיטעמנו כו'. כתוב בת"ח כלל ס"א דאין אנו בקיאים עכשיו בטעימה זו :

יח. פניני הלכה כשרות לד, ה

על ישראל אפשר לסמוך, שאם היה תבשיל פרווה שהתערב בו רוטב בשרי, יכול ישראל לטעום את התבשיל ולהכריע אם הוא פרווה או בשרי (פר"ח). ויש אומרים שכל זה בדיעבד, אבל לכתחילה כל זמן שאין במאכל הפרווה פי שישים, יש להחמיר להחשיב את התבשיל כבשרי (ש"ך צו, ה).

תבשיל שהתערב בו רוטב של נבילה ולא היה בו פי שישים, ובטעות טעם ממנו ישראל ולאחר מכן אמר שלא הרגיש בטעם הנבילה. יש אומרים שסומכים עליו שאין שם טעם איסור והתבשיל מותר (רע"א), ויש אומרים שאין סומכים עליו, שהואיל ולא ידע שהוא צריך לטעום ולקבוע את ההלכה, לא שם לב לבחון כראוי אם יש שם טעם נבילה (בית יצחק). אמנם אם הרבה טעמו ולא הרגישו בטעם האיסור, מסתבר שלכל הדעות אפשר לסמוך עליהם (מהרש"ם ג, שעז).

ה. תבלין

יט. רמ"א יורה דעה צח, ח

... הגה: כל האיסורים הנוהגין בזמן הזה כולם מתבטלים בששים, מלבד חמץ בפסח ויין נסך, כאשר נתבאר בהלכותיהם (טור), ובלבד שהאיסור אינו נותן טעם בקדירה, אבל אם נותן טעם באותה קדירה, והוא אסור מצד עצמו, אפילו באלף לא בטיל כל זמן שמרגישין טעמו. ולכן מלח ותבלין מדברים דעבידי לטעמא, אם אסורים מחמת עצמן אינן בטילים בששים (בארוך כלל כ"ה וע"ל סוף סימן ק"ה).

כ. ש"ך צח ס"ק כט

אפי' באלף לא בטיל כו'. וכתב באו"ה כלל כ"ה דהיינו מדרבנן וכתב עוד שם בסוף הכלל דאם אינו ידוע אם מרגישים טעמו או לא מתיר בכה"ג בא"ז גם עתה להאכילו לעובד כוכבים מסל"ת ע"כ :

ו. מעמיד

כא. בבלי עבודה זרה לה ע"א

אמרי: הכא כיון דאוקמיה קא מוקים, חשיב ליה כמאן דאיתיה לאיסוריה בעיניה.

כב. שולחן ערוך יורה דעה פז, יא

אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה, יש בה טעם בשר, אסורה. ואם לאו, מותרת. אבל המעמיד בעור קיבת נבלה, וטריפה, ובהמה טמאה, אסור בכל שהוא. הגה: משום דדבר האסור בעצמו, ומעמיד, אפילו באלף לא בטיל (כ"כ ב"י לדעת הרשב"א והר"ן). ודווקא שלא היה שם מעמיד אחר, רק האסור, אבל אם היה שם ג"כ מעמיד היתר, הוי זה וזה גורם, ומותר אם איכא ס' נגד האסור (ממשמעות המרדכי).